

The book cover features a vertical black bar on the left side. The right side shows a landscape of blue mountains under a clear sky, with a thin white horizontal line separating the title from the subtitle.

Dva dni v Chujave

Deň škaredý

Jonáš Záborský

DVA DNI V CHUJAVE

DEŇ ŠKAREDÝ

JONÁŠ ZÁBORSKÝ

eknizky.sk

Dva dni v Chujave by Jonáš Záborský is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

I	1
II	7
III	11
IV	13
V	15
VI	17
VII	21
VIII	23
IX	25
X	27
XI	29
XII	31
XIII	33
XIV	35
XV	37
XVI	39

I

Nech nedrží niže svojej hodnosti čitateľ, navyknutý na samých firšov,¹ grófov, barónov, markízov, bankárov a ich vyvoštené paláce, potom na skvostné mestá s ich vysočiznými domami, vydláždenými a plynom osvietenými ulicami, hlučnými námestiami; nech nedrží niže svojej hodnosti vstúpiť raz na jeden deň v myšlienkach i do biednej Chujavy, v akej snáď i sám telesne prebývať ráči.

Rok, do ktorého prítomná povesť padá, bol 1865, keď už Bach so svojim cudzozemským úradníctvom a so svojou rovnoprávnosťou všetkých s výlučným panovaním Nemcov² vygazdoval a uhorskí Slováci mali svoje domorodé, samovolné vrchnosti,³ samých plnokrvných, zo slovenských rodičov narodených Maďarov.

Čestní chujavskí sedliaci stoja s richtárom na hradskej ceste, od ktorej trochu nabok čuší medzi zelenými stromami Chujava, s vyčnievajúcim Kobzayho a menším židovským kaštieľom. Všetci majú na hlavách širáky, na bedrách veličizné remenné opasky, na nohách až po kolená vysoké čižmy, na drieku krátke košielky s rozpustenými rukávmi, nohavice z drelichu⁴ na remeň, na prsiach červeným vyšívané lajblíky. Len vysoký chudorľavý Lipnický je bosý a bez lajblíka. Hlava sa mu trasie, ako čoby vždy dačo schvaľoval alebo zapieral. Trasú sa mu i nohy i ruky, keď ich podvihne. Na príčine je planý krčmár, že mu dnes pálenku na úver nedal. Bo u Lipnického tremula len vtedy prestane, keď holbičku buchne do seba. Najbližší v lumpáckom výzore je mu Humenský. Čižmy ani jeho neomínajú a partica z vetchého klobúka visí mu po kusoch na plecيا. A predsa tento spustlý muž chodil za štyri roky do latinských škôl. Je nevrlý, bo i jeho pripravila židovská neprajnosť o obyčajné raňajky. Za ním nasleduje územčistý, ale širokoplecí muž. Má cez plecيا prehodený nový kožuch, ale nohavice samá záplata a jedna z týchto sa opála odpáraná práve na samom zadku. To je najdrzejší v celej obci korhel, nestydatý Kožuch. Blčí mu i teraz lieh z tučnej červenej tvári. Zajac, tiež územčistý chlapík, s opičou tvárou, bývalý husár, teraz dedinský šašo a ošemeta, tiež milovník krčiem, vyznačoval sa svojimi krpcami. Trčala mu z nich na piad' slama. Ostatní môžu byť oblečení ako sú. Veď už sedemnášť rokov tomu, čo panština prestala.⁵ Najparádnejší však

2 Dva dni v Chujave

zo všetkých je richtár Hučko. Na ňom všetko nové a čisté. Má síce len pol úreku,⁶ ale pálenku nepije. Pre túto zriedkavú vlastnosť ocitla sa v jeho ruke i palica richtárska, hoc je ešte muž mladý.

Čakajú na príchod slúžneho a cestovného pána, majú odovzdať stolicu navožené kôpky štrku.

Vrava medzi nimi je hlučná. Najmenej zo všetkých hovorí richtár, najviac Kožuch. Tento korheľ rád majstroval každého, drkotal vždy, čo mu slina priniesla na jazyk, bol dosť drzý postaviť sa i vrchnosti. Bol by mohol platiť za ochrancu pravdy, platil však len za prvého bezočivca a podliaka v obci, ktorý už kúty všetkých žalárov povytieral, s každým sa vadil, hrdloval, i vlastnú matku za vlasy povláčil, pritom i kradol. Mlel ústami a robil oškrdy, rehotal sa, prekárал každého i podnapitý Zajac so slameným ostrohami.

Jazyky týchto ošemetníkov rozviazaly sa zvlášť vtedy, keď zočili sedliaci dva prichádzajúce vozíky. Napred hádali, či ide slúžny sám?

„Nie,“ rozhodol Kožuch.

Slúžny sedí na vozíku a ohliada sa okolo s podoprenými bokmi, tak, ako čoby sa opytoval: „Kde ešte druhý svet pre mňa? Tohoto mi málo.“ Nadul sa pritom a ukázal veľké fúzy.

„To nie je jeho postava,“ prisvedčil Zajac, skrčiac sa napoly.

„Nepovedám?“ vykrikol za tým čoskoro. „To pán s veľikým nosom.“ Tak nazývali pomocníka slúžneho, pre jeho neobyčajne veľiký nos, do ktorého prchal ustavične čierny tabak, i začali ho otrepávať.

„Ta taký,“ ukázal Kožuch somárske uši. „Bol taký žiak, že pre neho školské roky boli samé prázdniny. Utekal domov ako plané prasa s poľa. Otec mu vždy sľuboval, že ho dá za svinského pastiera. A teraz, hľa! Pri všetkých prevratoch, či Nemci panujú, či Maďari, on v úrade.“

„Páni majú s panským žobrákom poľutovanie,“ odplul s kyslou tvárou Humenský. „Prišiel na mizinu pre parádnicu ženu. Kapitula pustila jeho majetok na bubon. Aby nezahynul hladom, pchajú ho páni pri každej premene do úradu.“

„Terajší jeho úrad nie ‚stoličný,‘“ protirečil Pelechavý, muž chudobne odetý, ale prvý boháč v obci, bo i najväčší skrbec. „Slúžny si ho len sám vzal za pomocníka. Platí mu zo svojho mešca, aby chodil za neho po ochodzi ako kočujúca spravodlivosť, keď on dozerá na svojich panštiarov alebo poľuje. Čo mu chýba, doháňa mu z nášho.“

„A trubač tomu rozumie,“ ozval sa Bučak, jediný medzi sedliakmi, ktorý

nosil bajúzy, lebo býval vojacom, ináč tvár sprostá, mravy samá neokresaná hrubosť. „Kam príde, všade sdiera nestydate, ako čoby mu teraz sediaci mali nahradiť, čo premárnil. Bojím sa, že ani k nám darmo nejde, ten bankrot.“ Zajac vysmieval sa z jeho vozíka a pohoniča, Maďara v kučme a bunde. „Hotový strachopud do konopí,“ rehotal sa, „ja jeho Boha!“ „A tie škapky,“ smial sa Kožuch, „pravé maďarské tátoše. Prisahám Bohu, horšie od mojich.“

Dostalo sa i cestovnému pánovi,⁸ sediacemu na druhom vozíku, ktorého pre jeho plachý pohľad len stydlivou Zuzankou nazývali. „Má celé tri slivy,“ rehotal sa Zajac, „a polpiatej brázdy zdedil po otcovi.“

„Ale je majster vo svojom remesle,“ smial sa Kožuch, „a vynašiel i dačo nového. Nemci vynašli spôsob stlať cesty železom, on slamou.“

„Už ozaj,“ uškrnul sa zasmušilý Bučak. „Sotva zaujal úrad nový cestovný pán, už mu šlo z každej obce po jednom voze slamy. Že sa to nehanbí takej žobračky!“

„Cesty teraz už len vtedy budú dobré,“ vtipkoval Zajac, „keď sa vystelú slamou.“

„A keď skutočne bude tak!“ pokýval hlavou richtár Hučko. „Mohli by sme i my odviezť tých dakol'ko otiep ako iné obce. Uvidíte, že to zaplatíme.“

Tak posudzovali sediaci pánov, blížiacich sa na vozíkoch. Pri tom všetkom složili klobúky s pokorou, keď ešte boli vzdialení na dohodenie kameňa, i vysoký, kydavý pán s veľikým nosom, i nízky, chudučký cestovný pán s maličkou zahanbenou tváričkou.

Príduc k sedliakom bez pozdravenia, dali sa hneď ohliadať kôpky štrku. Len Maďar v koženej bunde a hajdúch v červených nohaviciach zostali na vozíku.

Maďar, keď zbadal, že si ho sediaci zvedave a s utajeným smiechom ohliadajú, vyplazil na nich jazyk: „Nikdy ste také čudo, ebadta Tótja,⁹ nevideli?“

Zajac sa zarehotal hlasite: „Nem hneválni, pán Maďar,¹⁰ nem hneválni, bo hriech.“

Vysoký pán s veľikým nosom kráčal nemo shrbený od kôpky ku kôpke. Len do nosiska pchal podchvíľou čierny tabak a potom ho vydúval do ohavne zašpinenej plátenej šatky. Pre toto ustavičné zapchávanie fafáka hovoril kydavý muž, ako kto má náchtu. Cestovný hanil kôpky. Hneď neuderili mieru, hneď štrk bol planý.

4 Dva dni v Chujave

Zprvu to bolo len hľadané hanenie, ale potom prišli ku kôpkam, ktoré skutočne sotva polovicu miery uderily „Aha, už ich mám,“ zaplesala duša v stydlivej Zuzanke.

Nájdúc skutočnú príčinu, žiadal vyslovenie pokuty; a pán s veľikým nosom, nelenivý, určil ju v tridsiatich zlatých.

„Dobre, pán veľkomožný,“ ozve sa richtár Hučko, „ale to netýka sa nás sedliakov, bo chybné kôpky sú panské, tieto pána veľkomožného Kobzayho a tieto pána veľkomožného Schelma.“

To trochu zmiatlo i stydlivú Zuzanku i pána s veľikým nosom. Postúpili na stranu a shovárali sa tichunko. Pán s veľikým nosom radil dať pokoj, bo práve mal byť Kobzayho hosťom: ale cestovný stál na pokutovaní obce. Aby kočujúca spravodlivosť bola ochotnejšia, dodal, aby pokutu vybral pre seba. To sa neminulo s účinkom. Pán s veľikým nosom sa osvedčil, že csakugyan¹¹ štróf zaplatí, izé, gmina¹² pod štrnástimi dňami a dodal s dôrazom, že musí byť oddaný jemu do ruky.

Užasnutí sedliaci šepcú, štuchajú do richtára. Tento sa teda táže: „Mám teda pokutu vybrať od pánov?“

„Ja ti nepovedám,“ okríkol ho pán s veľikým nosom, „od koho máš vybrať. Povedám len, že štróf zaplatí gmina. A s tým dosť. Viac ani slova.“

„Dobre, pán veľkomožný,“ pokoril sa podľa svojej obyčaje ulíhavý richtár. Ale sedliaci kývali hlavami a odplúvali. Kožuch sa ozval hlasite: „Ja, prisahám Bohu, za pánov neplatím.“

Sudcovia sa stavali, ako by nič neboli počuli, sadli na vozíky a rozišli sa. Stydlivá Zuzanka šla hradskou cestou ďalej, pán s veľikým nosom obrátil sa k Chujave a prikázal sedliakom nasledovať ho.

Títo teda šli za vozíkom, kľajúc tejto kočujúcej spravodlivosti a všetkým pánom vôbec.

„Ja som hneď povedal, že bude zle,“ riekol Kožuch, „náhle tú uhorskú zástavu zo stoličného domu vyvesili.“

„A náhle uviedli zase tú maďarčinu,“ dodal Bučak. „Panská reč, panská spravodlivosť.“

Dali sa potom vychvaľovať roku 1860 postupne vyhnaných Nemcov. Ale richtár ich ohriakol: „Dajte pokoj! Dosť sme sa nareptali na nich a smiali sme sa, keď spievali páni: ‚Huncút Nemec.‘ Nám by ani Boh nevyhovet.“

„Ty vždy s pánmí,“ sekol ho Kožuch, „nás nebrániš, ústa za nás neotvoríš, na všetko kýveš hlavou ako káčer.“ Odplúľ a sedliaci mu prisvedčovali, najmä

Humenský, ktorý Hučkovo richtárenie považoval za svoju najväčšiu krivdu. Ako by i nie? On, píšmák a latinák je v obci nič a taký krížikár, taký chlapčisko, richtár.

Tento bodol hnevne paličkou do zeme: „Povinnosť svoju znám a plním, kde môžem. Čelom do steny bije blázon. Vidíte, že páni držia spolu ako reťaz. Bohatí vypustili na nás rotu hladošov a títo nás neľutujú. Myslia si: čokoľvek im necháme, vezmú židia; teda len ber! Žijeme ako hovädá, nuž zachádzajú s nami ako s hovädami. Povedal som sám i teraz. Bolo dať tej stydlivej Zuzanke po páru otiep, ta by nás teraz neboli zodreli.“

„Ja pokutu tú neplatím,“ tvrdil znovu, prisahal a bil sa do pŕs Kožuch. To isté činil i hrubý Bučak a skrbný Pelechavý.

„Ba veru platíte,“ mrštil richtár paličkou. „I zbijú ťa i plakať ti nedajú. Počuli ste to lživé osvedčenie tej priepasti nespravodlivosti. Vždy tvrdí len svoje, že štróf platí gmína. Kto je to tá gmína? Vie on dobre, že ma i pán i žid vystrčí, keď prídem pýtať od neho pokutu.“

II

S takýmito rečami prišli ku krčme pri hradskej ceste, odkiaľ viedla bočná cesta do Chujavy, blízkej na dve strelenia.

Predo dvermi stála cudzia obstarná ženština v rúchu dlhom, lež vetchom a biednom. Táto sa priblížila s pokorou k pánu richtárovi a prosila o dovoľenie zahrať večer komédiu s pumprlíkmi. „Dobrá žena,“ uškrnul sa richtár, „máme my tu dosť komédií, každý deň inakšiu; ale už len hrajte, ak chcete.“ Ostatní vbehli do krčmy potúžiť sa a potom sa vhrnuli do dvora Kobzayho. Vstúpili s obnaženými hlavami, s nimi aj staručký evanjelický učiteľ, súčasne zapisovateľ obce, Koreň.

Panstvo už sedelo na povýšenom, krytom predverí so štyrmi stĺpmi. Pán s veľikým nosom, Kobzay a evanjelický farár Čulík sedeli pri okrúhлом jedľovom stole na sieťových stoličkách. Pred nimi stál súdoček dohánu a sklenička likéru s kališkami. Úradník Rozumovský fajčil dymku trochu stranou. Okolo neho všetečil chlapec a dve malé dievčatká s lútkami.

Pochvíli ozve sa, smrknúc tabak, pán s veľikým nosom: „Slúchajte, nebože! Ja som dnes, föképen, nato prišiel,13 miesto veľkomožného pána fösolgabíróva, aby som ustálil, izé, elöleges költségvetés pre gminu. Rozumiete?“

„Ba veru nerozumieme,“ ozval sa richtár.

Pán s veľikým nosom pukol si prstom na maľovanú tabačnicu: „Nerozumieme, nerozumieme! Tak je to, keď sa len tú sprostú slovenčinu učíte v škole.“

„Pekná pochvala pre učiteľa!“ doplnil narušenie Kobzay, „keď potom ,sprostáci‘ ani slávnych megyei tisztov14 nerozumejú.“

„Počujete?“ šepol učiteľ Koreň sedliakom. „Prečo sa neučíte reč pánov?“

Na povýšenom predodverí hodil farár Čulík hnevne rukou, potom šepol Kobzaymu: „Musel by napred sám učiteľ maďarsky vedieť.“

A Kobzay nato: „Ukážeme mu cestu z Chujavy.“

Pán s veľikým nosom takto ráčil vysvetliť vec sprostákom: „Költségvetés, to je, izé, nech povedia, pán farár, čo.“

„Rozpočet kelčikov,“ ozval sa Čulík hrdo.

„Tak jest,“ prisvedčil pán s veľikým nosom, „rozpočet kelčikov. Vysoký

8 Dva dni v Chujave

helytartótanács ráčil elrendelovať,¹⁵ aby sa kelčíky¹⁶ gminy nakoľko len možno snížily.“

„Veru dobre, pán veľkomožný,“ prisvedčovali sedliaci.

„To sa teda bude végrehajtovať.¹⁷ Richtár bral do tohoto času dvadsať i tri esteraichské zlaté.¹⁸ Z toho tri dolu.“

„Dobre, dobre,“ schvaľovali to sedliaci.

„Notáriuš má dvanásť esteraichských zlatých. I tu dva dolu.“

I to odobrili sedliaci s radosťou.

„Zgazdovali sme päť esteraichských zlatých,“ pokračoval pán s veľkým nosom. „Dodáte k tomu osem, ta budeme jártatovať ‚Krajana‘¹⁹ a ‚Gazdasági lapok‘.“²⁰

Tu už sedliaci ovesili nosy a mrmlali. Učiteľ Koreň sa ohliadol po nich a riekol: „Maďarské noviny tu nikto čítať nebude, bo nemôže.“

„Vaša chyba!“ osopil sa na neho pán s veľkým nosom.

Kobzay ho vycitil za to slovo „maďarské“. To, vraj, len panslávi nazvali Maďarov Maďarmi.

Farár Čulík ňubal si prstom do čela: „Nerobte mi aspoň hanbu, vy trup!“

Pri tom všetkom navrhol ešte učiteľ, osmeľovaný sedliakmi, zväziť radšej „Obzor“, keď už obec má držať noviny.

„To ešte, to!“ ohriakol ho Čulík. „Obzor sú noviny panslavistické.“²¹

Nato sa už zahniezdil i úradník Rozumovský hľadiaci chmúrne pred seba: „To som ešte nevedel, že jesto i panslavistické pluhy a brány.“

Ale to veru len pritom zostalo, že „Obzor“ sú noviny panslavistické a že sa musí napomáhať spisba maďarská. Do zápisnice pošlo, že sa majú zväziť, na všeobecnú žiadosť konštitucionálnych občanov „Cazdasági lapok“. Len „Krajan“ buchol. „Bo v akomkoľvek duchu sa píšu tie noviny,“ riekol farár Čulík, „sú predsa len slovenské.“ A to bolo i panstvu po chuti, i sedliakom.

Prišiel potom rad na neočakávané výdavky. Pán s veľkým nosom navrhol päť zlatých. Ale richtár zhíkol: „Čo to? Psovi mucha. Mne tu kedykoľvek príde na krk či dáky pán z berného úradu, či stoličný lekár, či pandúr, či hajdúch: richtár dávaj! Koľko to do roka toho po štyri, po päť zlatých! Ved' nás teraz odrazu pán veľkomožný na tridsať zlatých pokutovali. Či mám platiť zo svojho?“

To sa trochu nemile dotklo pána s veľkým nosom. Preto riešil vec narýchlo: „Rozvrhni, čo príde na osminy. Tu len o to ide, vysoký, izé, helytartótanács myslel, že tu gmina málo má kelčíkov; a my si tu doma urobíme, ako príde,

len do písma to prísť nesmie.“

„No rozumieme,“ zamrmlal Kožuch. „Svet treba klamať.“

„Čo ty tam brešeš?“ ukázal pán s veľikým nosom prstom na nebo.

„To povedám,“ zohol Kožuch, „že pláca richtárova a notáriušova mohla by sa ešte napoly snížiť.“

„Tys', ako vidím, veľiký szájas,“22 pohrozil mu pán s veľikým nosom. „Ako ti meno?“

„Jano Kožuch.“

„Nehovor tak,“ opravil ho propagandista, „ale povedz pekne: Kozsuch János. My tu teraz všetci Uhri.“

Po ustálení celého rozvrhu dodal: „Mne za túto prácu prisúdil pán veľkomožný fõszolgabíró päť, izé, esteraichských zlatých, a tie mi gmina hneď zaplatiť musí.“

Richtár vyriekol svoje obyčajné: dobre. Ale sedliaci krútili hlavami, šeptali, mrmlali.

Hrubý Bučak zadudral so škaredým pohľadom: „Čert nech vezme takú spravodlivosť i s takými hladošmi!“

Kožuch šepol: „To dobre. Cisár platí z nášho slúžnemu na úrad ročných 1200 zlatých; my zase budeme platiť jeho pomocníkovi za každý výkon zvlášť. Ved' len svoju povinnosť plní.“

„Ó časy! Ó spravodlivosť!“ vzdychali sedliaci, pokiaľ sa pán s veľikým nosom shováral s Kobzaym maďarsky.

III

Znateľ bol by sa divil maďarčine tohto čudáka, ktorý s toľkým úsilím hovoril slovensky. Nielen výslovnosť maďarskú nemal, lež i zastával často a pomáhal si tu latinčinou, tam nemčinou, najviac ale slovenčinou, miešajúc babylonsky všetky tieto reči. Keď hovoril spotvorene slovensky, zdalo sa, že je číry Maďar: a keď hovoril Maďarsky, kričal z neho Slovák. Rozdiel bol len ten, že maďarskú reč humpl'oval z nedostatočnosti, slovenskú i úmyselne, aby si dodal, mrziak, vážnosti. Ale počujme, o čom sa panstvo shovára.

Pán s veľikým nosom oslovil pána Kobzayho s najhlbšou pokorou, s veľikým odpytovaním, čo ráči obetovať zo svojej panskej lásky pre dolnozemských Maďarov navštívených neúrodou a na stoličný špitál, ktorý pán županský námestník veľkomyselne zakladá? „Nič,“ odsekol Kobzay bez okolkov. „Maďarom by som dal, ale nemôžem, bo i sám chatrné úrody som mal toho roku. Na stoličný chudobinec nedám nič, bo ani ja, ani moje deti nepôjdeme do neho. Kto chce zriadiť dobročinné závody, nech ich i zaopatrí, a nebude dobrodincom z cudzieho mešca.“

„To veru lacné zásluhy,“ primastil farár Čulík, „navrhovať podniky a potom na ne žobrať. Ja, roztrúbený v novinách a zvečnený v zápisniciach, zakladateľ, a ty, obecenstvo, dávaj! To je terajšia dobročinnosť.“

Po tak uštipačnom poznamenaní pán s veľikým nosom ani neoslovil farára, čo dá Maďarom alebo domácim chudobným a na pána Kobzaya nenalieval, lež dal mu za pravdu a odpytoval pekne, že sa osmelil znepokojiť, vyhovárajúc sa úradne naloženou povinnosťou.

Celkom ináč hovoril o tom so sedliakmi. Týchto sa netázal, či a čo dajú „Uhrom“? Lež predstavil im vec ako stoličný rozkaz a naložil sosypať osem meríc žita. Sedliakom nič nespomohlo odvolávanie sa na neúrodný rok, ani mrmlanie, že im Maďari jedného zrna nedali, keď oni mreli hladom. Farár Čulík držal im peknú kázeň o kresťanskej láske a pán s veľikým nosom zapísal, že Chujava obetuje s najväčšou ochotou osem meríc žita. Takéto od chudoby vynútené milodary šly potom na Dolnú zem pod menom dobrovoľných obetí. Bo u nás všetko je lož a lživá hra. Najväčšie opice Maďarov nedali im ničoho. Ich láska len po mešec.

12 Dva dni v Chujave

Tak bolo i so stoličným chudobincom. Sedliaci sa vzpierali nohami rukami proti plateniu, ale pán s veľikým nosom donútil richtára i boženíkov podpísať hotový už úpis na ročné štyri merice. Darma potom chodili so žalobou. „Hja, pomoci niet,“ odvetili im všade. „Podpísali ste sa, tu hľa vaše krížiky.“ Ani počet dotieravých tulákov to neumenšilo. Ako predtým, tak i potom hemžily sa bezočivou korhel'skou háved'ou dediny.

IV

Pri podpisovaní úpisu podal pán s veľikým nosom učiteľovi Koreňovi písmo o vyhratej pravote proti židovi Schelmovi, ktorý bol násilne zaujal jeho lúčku. Farár Čulík učinil svoju povinnosť, zaujal sa učiteľa, žiadal súdne nazpätuvedenie do úžitku a náhradu škody. To sa i stalo, ale srovnajme okolnosti pravoty učiteľovej s takou istou pravotou toho istého obrezaného pána.

Jeho chalupník chodil za dlhší čas s vozom cez dvor susedného sedliaka Bučaka. Tento sa raz pohneval a nepustil viac panského chalupníka²³ cez svoj dvor. Schelm žiadal nazpätuvedenie i vyhral, navzdor mape. Sedliak musel otvoriť svoj dvor na večné časy panskému chalupníkovi a zaplatiť päťdesiat zlatých pravotných útrat. To všetko sa skončilo za sedem dní. — Teraz vidzme, ako pokračoval ten istý sudca, v tej istej obci, v takej istej pravote učiteľovej. Ťahala sa za dva roky. Farár musel žalovať na slúžneho a župana, že nerobí svoju povinnosť. Prvotné náklady udané v pätnástich zlatých snížil na štyri, škodu shodil z deväťdesiatich na šesť.

Preto nie div, že farár zmenil farbu, keď mu učiteľ podal súdny výrok. „Eh, to je preda hanba,“ hovoril stranou úradníkovi Rozumovskému, „čo tí ľudia robia, ako sa škl'abia pravde. Ja som Maďar, vlastenec, ale na tento spôsob poviem i ja so sedliakmi: Škoda Bacha a jeho Nemcov. Nemci boli sami Aristidovia²⁴ proti týmto pašom nestydatým. Uvádzajú nazpät dávne časy. Osobujú si právo rozdávať spravodlivosť ako milodary, komu chcú.“ Takto horlil i maďarón, aký bol Čulík. „Nič natoľko neodcudzí človeka od vlasti, ako keď niet v nej spravodlivosti.“

Učiteľ však poďakoval sa pokorne za lásku a žiadal, keby mu pán veľkomožný ešte v jednej veci ráčil pomôcť. Sťažoval si, že učiteľský plat nemôže vydrieť od nevďačných farníkov. „Ani ste ho nezaslúžili,“ ohriakol ho pán s veľikým nosom, „bo neučíte maďarsky“.

„Len by on učil slovensky,“ vložil sa v to farár. „Škola je prázdna. Zo šesťdesiatich povinných detí chodí päť i to sotva za jeden mesiac v roku.“

„Tým horšie,“ chopil sa toho pán s veľikým nosom, „že neučí nijako. Keď neučí, niet mu za čo platiť.“

„Veru, prosíme ponížene, ako pána veľkomožného,“ ozval sa hrubý Bučak,

14 Dva dni v Chujave

„my takého máme rectora. Len po pijatykách chodí.“

Vyvinula sa z toho hlučná zvada. Sedliaci, hoci samí jeho kmotrovia, osopili sa ako osy na učiteľa, že neučí: učiteľ im sypal do očí, že sú planíci, že žalujú lžive, ako židia na Krista Pána.

Farár sa zaujal za učiteľa. „Mrzki ste ľudia,“ harušil i on farníkov. „Či má učiteľ behať s povrázkom po dedine za vašimi deťmi? Neposielate ich do školy a predsa sa žalujete, že ich učiteľ neučí. I ktorí posielate, nechcete potom ani ten žobrácky groš od nich zaplatiť.“

„Čo im z tej školy?“ ozval sa Humenský. „Ja som sa deväť rokov mučil po školách a čo je zo mňa? Tu pozrite na mňa.“ Na tom sa zasmiali chutne i páni i sedliaci.

Husár Zajac sa osvedčil, že by dal vďačne ostatný halier od svojho koperdana, keby sa mu nemecky a maďarsky naučil, ale za sprostú slovenčinu že nedá nič.

S takýmito rečami vytrasuje sa všade náš na mysl i aj v srdci krajne pokazený ľud. Sám podáva oproti sebe zbroj protivníkom svojho života.

Pán s veľikým nosom pochválil Zajaca za jeho osvedčenie, ale Čulík hodil nevrle rukou: „Ty galgan, ty! Nech zajtra sa započne výučba maďarská, ani deti do školy nepošlete, ani učiteľovi nič nedáte.“

V tomto urobil naposledok, po mnohých schytralých rečiach, pán s veľikým nosom svoju povinnosť. Nakázal sedliakom, aby zaplatili bez meškania, čím sú povinní a podlžní. Ale práve vtedy, keď im to nakazoval cez zuby a nechutne zase, čo sa im už stokrát márne nakazovalo, predstaví sa krčmár žid so šelmovským úsmevom. A tu sa zase makave objavil veľiký rozdiel medzi právom židovským a právom učiteľovým.

Pán s veľikým nosom neizékoval teraz do sveta, netázal sa čo ako, lež uhodil hneď na pravú cestu. Osvedčil sa, že zajtra prídu pandúri a zostanú tam, pokiaľkoľvek židove dlžoby do babky vybrané nebudú. To už bola inakšia reč aj inakší dojem učinila. Pri dlžobe učiteľovej sedliaci sa len smiali, ale teraz zbledli a žid blysol na nich pri odchode víťazne. Pred krčmou potom podali si s pánom veľkomožným ruky a ľudia všeličo hovorili o tom, keď tento hneď potom strčil päšť do vrečka.

V

Po odbavenej židovskej záležitosti predniesol pán s veľkým nosom, že ho mohlo stretnúť na deravom moste nešťastie. Maďarove kone len toľko, že sa neprepadly a nohy nepolámaly. „Most musí byť,“ naložil sedliakom prísne, „za štrnásť dní zrobený.“

„A ktože ho má zrobiť?“ ozval sa Kožuch.

„Nuž ktože by? Gmina.“

„My tu máme na chrbte lesy!“ mrdol plecóm Bučak.

„Už vyše tridsať rokov sa pravotíme o lesy,“ dodal Humenský, „a ešte sme vždy tam, kde sme boli na počiatku, ani to nie je rozhodnuté, či sme boli v úžitku drevobrania, či nie. Vždy sa nájde zámienka odložiť pokonanie na dva, tri roky. Raz sa uviedlo v platnosť, že tu si pán veľkomožný zlomili nohu a že bez nich nič sa konať nemôže. Idte domov, o tri roky prídete zas, aby sme nič nevykonali.“

„Ej, už ozaj!“ prisvedčovali sedliaci, druhí sa smiali, pán s veľkým nosom pukol prstom na tabačnicu: „To nepatrí sem, teraz sme nezasadli súdiť o lesoch.“

Bučak sa zase ozval: „Nech dá panstvo drevo, my ho privezieme a most zrobíme.“

„Akí múdri!“ zaškaredil sa Kobzay. „Panské lesy, nie sú lesy obecné.“

„A prečože všade inde majú sedliaci lesy?“ tázal sa otrhaný Lipnický. „Len my máme také panstvo.“

„Zadržujú nám,“ dodal Kožuch, „čo nám dávno vyšlo od cisára.“

„Nemátožte s tým,“ vstal a kýval im pečlivo úradník Rozumovský. „To je hlúpstvo a uvrhnete sa do nešťastia. Cisár vám nikdy nedá, čo vám súd nenasúdi. Majte trpezlivosť.“

„A panstvo nech má trochu svedomia,“ zapálil sa Kožuch. „Chodí viac cez most než celá obec. Nech teda dá drevo.“

„Mosty stavať a udržovať,“ riekol srdite pán s veľkým nosom, „je povinnosťou gminy.“

„Zase tá prekliata gmina!“ odpľul Bučak. „Všade, kde treba platiť, tam obec; a obec sme my sedliaci.“

Kobzay riekol: „Keby ste boli vďační, nuž by i panstvo nehľadelo. Ale ste

16 Dva dni v Chujave

planí ľudia, nikdy v ničom neposlúžite. Činím vás zodpovednými za škodu. Ak si zlomí môj statok na moste nohu, zaplatíte ho.“

„My teda pôjdeme kupovať drevo,“ rozhadzoval sa Kožuch „a budeme stavať mosty pre panstvo, ktoré i naše lesy drží!“

„Mlč!“ postrčil ho richtár. „A čo by tak žiadali, pán veľkomožný, od nás za drevo potrebné na most?“

„Po jednom statkovom dni z domu,“ odvetil Kobzay. A pán s veľkým nosom poznamenal, siakajúc si fafák do zašpinenej šatky, že to veľká láska od veľkomožného panstva. I farár Čulík bol tej mienky, že to bude pre obe stránky výhodné. „Pán veľkomožný potrebujú robotu, vy drevo.“ Úradník Rozumovský sa uškrnul trpko, ale mlčal, bo musel.

Sedliaci počali rokovať o tom medzi sebou. Veľmi mnohí sa chceli podrobiť, ale ráťavý Pelechavý riekol: „Hm! To by bolo štyridsať dní v cene sto i šesťdesiat zlatých; a drevo by mohlo stáť najviac dvadsať. To by bola pekná kúpa. Radšej od žida.“

„Keby to mal každý tak groše,“ namietol trasohlavý Lipnický, „ako ty, skrbec!“ Väčšina však prijala mienku Pelechavého. Osvedčili sa, že radšej kúpia drevo od žida.

„Hoc od čerta a jeho matere,“ mrštil srdite rukou pán s veľkým nosom, „len, izé, most nech bude za štrnásť dní hotový. Ináč vám pošlem majstra z mesta a budete štrófani na dvadsať zlatých.“

„Ó čo my to všetko za tých štrnásť dní poplatiť máme!“ vzdychol Kožuch. Richtár vyslovil svoje obyčajné: dobre.

VI

Povstala potom medzi sedliakmi vrava. Šepkali medzi sebou, štuchali do richtára: „Ozvi sa, povedz!“

„Čo má povedať?“ táže sa putujúca spravodlivosť.

„Nuž to,“ vetí po odkašľaní richtár, „že veľkomožné panstvo spása so svojim statkom náš urbársky chotár.“

„Veru tak!“ prisvedčovali sedliaci.

Kožuch riekol: „Náš statok nech len kročí na panské územie, hneď desať zlatých pokuty: a pán veľkomožný naženú na naše pastvisko, úhory, strniská, lúky tisíc oviec a vypasú všetko za jeden deň.“

„Tak my tu v tejto našej Chujave ubiedení ľudia!“ vzdychali sedliaci.

Pán s veľikým nosom smrkol tabaku a pozrel tázave na Kobzayho. Tento sa zapálil a riekol srdite: „I ja som sedliak.“

„Kde treba užívať, sedliak,“ skočil mu do reči Kožuch, „ale kde treba platiť, nie sedliak.“

„Som sedliak!“ skríkol s ešte väčším dôrazom Kobzay. „Mám štyri osminy. Ja vám nerozkazujem, koľko statku máte nahnať, ani vy mne nerozkážete. Kto koľko má, toľko ženie.“

„Keď i my sedliaci poženieme statok na panskú držobnosť,“ nástojil spity Kožuch, „vtedy bude po pravde, my sme spokojní. Nech pasie všade každý, kde chce, ako bývalo zadávna, pokiaľ nebolo terajšej židovskej lakomosti.“

„To bude spravodlivé,“ prisvedčovali mu sedliaci.

Ale pán s veľikým nosom dupol nohou: „Od panského vám coky, vy, izé, buriči!“

„To je práve tak,“ odplul Kožuch, „ako keď sa žartujeme: Čo tvoje, to i moje, tebe do môjho nič.“

„Títo ľudia,“ zateremtettoval Kobzay, „sú už vcele nabratí tou komunistickou myšlienkou, že všetky veci majú byť všetkým spoločné.“

Kočujúca spravodlivosť poukázala prstom na Kožucha: „Ty, ako vidím, tu najväčší, izé.“

„Áno,“ prisvedčil Kobzay. „Ten korhel, ten zlorečník, ten bitkár, ten stokrát ostrihaný otc- a matkobijca, popudzuje všetkých. Pyskuje vždy o hriešnych sedliackych osminách, ktoré samy všetky bremená znášať musia.“

„Vyjmúc tie,“ dodal dobre podgurážený Kožuch, „ktoré prídu do rúk panských. Pri rozvrhovaní rozmanitých bremien na tie hriešne osminy, panské sa vždy vynímajú. Od pána nežiadaj ničoho. No nie, richtár? Povedz; či ti dali dakedy na dačo pán veľkomožný krajciara? A my vždy skladáme na tie hriešne osminy.“ Potom sa obrátil k sedliakom: „Povedal som, že pánov a židov nedopúšťať do osmín.“

„Múdro si radil,“ mávol richtár paličkou, „lenže i tvoje prejdú dnes zajtra k tomu, kto ich kúpi. Znáš dobre radiť každému, okrem samého seba.“

„Počuješ, Kožuch? Zachovaj si to dobre,“ ozval sa i farár, láskajúc loveckého psa po hlave. „Nikdy ti ešte nikto väčšiu a potrebnjšiu pravdu nepovedal, ako teraz richtár.“

Pán s veľikým nosom vystrel pánovite proti nemu ruku: „Tohto gazembera, richtár, odošleš hneď poviazaného na stoličný dom!“ To povediac, lapil sa za fafák, bo práve do neho pukla lopta, ktorú všetečný chlapec Árpád hodil. Kožuch mrdol spurne plecami: „Nech ma vešajú, keď som zaslúžil. Nebudem ja prvý visieť za pravdu.“

Ale žena jeho počala výskať a vykladať s náramným plačom: „Ach, ja nešťastná žena! Ach, čo si počnem teraz zase sama s deťmi, keď ťa vlečú do tej temnice?“

„Nič to, žena,“ potešil ju Kožuch, „dnes aspoň budem trpieť nevinne.“

Ale ona tým viac nôtla plačlivým akýmsi spevom: „Ach, načo sa sám hryzieš s pánmi za týchto nemých podliakov? Ach, či vidíš, ako mlčia a nikto z nich ústa za teba neotvorí? Ach, dobre im bude smiať sa, keď teba povlečú pandúri ako lotra!“

Jej nárek dojal Kožucha. Bez všetkého rozkazu zvalil sa na holú zem: „Nech dokončia, pán veľkomožný, nakrátko. No, nech bijú, prosím ponížene, pán hajdúch.“

Pri tom ošklivom výjave odišiel zardelý Rozumovský. Kto by ho bol bedlive pozoroval, bol by videl, ako pri týchto výjavoch hneď sa zapýril, hneď zbledol. Cítil spolu so sedliakmi nehodnosti s nimi páchané, ale mlčal, bo musel.

Pán s veľikým nosom kýval hajdúchovi: „Dvanásť, ale dobrých!“ Uznal i sám, že lepšie bude vypalicovať pyskúňa, než robiť krik na stolici. Lebo cítil, že dnes i najlepšieho pašu prevýšil.

Farár Čulík, ktorý mal zub na Kožucha, učinil svätú tvár a vzal podobu prosiaceho: „Pán veľkomožný, prosím ponížene, nech mu pričítajú ešte

aspoň raz toľko!“

Sedliaci sa klmali: „Dobrý to predsa človek! Vidíš, ako prosí za neho?“

Kožuch len zuby zaťal, keď silné rany zdĺhavo mu dopadaly na stehná. Vstanúc z prachu, riekol: „Kristus pán trpel viac.“

Pán s veľikým nosom napomenul pri tejto príležitosti sedliakov k podlžnej úcte a poslušnosti proti veľkomožnému panstvu práve tak, ako čoby ešte vždy ťahali jarmo poddanstva.

Ale malý Árpádik tak sa zaľúbil do tohto palicového výjavu, že ho chcel opätovať na sestre. Dokonca chcel Irmáčku siahnuť a vypalicovať. Musela aspoň lútku dať, aby mladý pán svoju chúťku palicovania vyplnil.

VII

Tento lieskový koniec kočujúcej spravodlivosti účinkoval, potom rýchle jedno za druhým. Pán Kobzay dal stiahnuť baču, že sa lapil do gazdu, a daktorých chalupníkov, že si nechcú zarobiť u neho pekný groš. Parobci dostali palice, jedni, že sa bili ako barany a pokrvavili v krčme, druhí, že uviazali nadutý mechúr s hrachom židovmu bujakovi na mošnu.

Takéto výjavy boli vtedy pri ozornej surovosti ľudu každodenné a mali miesto všade, kamkoľvek sa hnuť slúžny alebo jeho pomocník. Preto i hajdúch musel byť s nimi všade.

Kočujúcu spravodlivosť obhŕklo ešte potom množstvo všelijakých žalobníkov. Jeden mal to na srdci, druhý iné a každý chcel predniesť svoju sťažnosť. Ale pán s veľkým nosom odbavil všetkých, lebo už bolo po poludní a nadošla i stydlivá Zuzanka. Tento len ruku stisol domovému pánovi, potom sedel ako nemý.

Nezamiešal sa ani do panského shovoru o budúcom snemovom vyslancovi. Pán s veľkým nosom zvestoval, ktorí mienia v tomto volebnom okrese vystúpiť a oznamoval, že župné úradníctvo je za Hegedüs Jánoša.

„To sme i my,“ osvedčili sa Kobzay a farár, „ale sedľač, kto vie? Pansláv Fujera poslal vraj do obce mnoho výtlačkov poburujúceho programu.“

„Či tak?“ riekol tiahle pán s veľkým nosom a pokročil na kraj predodveria.

„Ešte jedno, nebože! Viete, že nastáva voľba, izé, országyülési követa.“²⁵

„To jest ablegáta na dietu,“ vskočil do toho farár a vysvetlil jednu cudzinu druhou.

„Počujem,“ pokračoval pán s veľkým nosom, „že Fujera poslal do dediny akési písma, aby ste vyvolili jeho. Chráň vás Boh, to je pansláv.“

„A čo je to ten pansláv?“ pokýval hlavou Lipnický. „To meno sme ešte nikdy nepočuli.“

„Pansláv,“ vysvetlil im vec farár Čulík, „je zradca, ktorý chce krajinu trhať a Rusom predať.“

„Áno,“ prisvedčil pán s veľkým nosom, „každý pansláv huncút a kto s panslávom drží, je rebelant. Pán föispán, pán föszolgabíró a celá slávna stolica je za Hegedüsa. I vy musíte za neho szavazovať.“²⁶

„My držíme,“ osvedčil sa richtár, „so slávnou stolicou. Čo nám nakážu, to

22 Dva dni v Chujave

zrobíme.“

„Dobre a statočne hovoríš,“ pochválil ho pán s veľikým nosom. „Posbieraš všetky tie písma, ktoré vám poslal ten pansláv a prinesieš mne. To vám povedám, že beda tomu, kto by szavazoval za Fujeru. Nech nám potom taký rebelant príde, dáme my jemu!“

Bola by kázeň vypadla dlhšou, ale prišušťala domová pani s milým pozvaním na obed. Učinil teda koniec. Len ešte raz sedliakom povedal, čo všetko majú urobiť a platiť. Richtárovi naložil, aby mu hneď priniesol tie panslavistické programy a jeho päť esteraichských zlatých.

Dvor sa vyprázdnil. Panstvo vyzoblo po pohárikú červeného likéru a pošli do priestrannej obedárne.

VIII

Tu rušily nepríjemné návštevy pokojnú službu žalúdka. Nestihli sa pohodlne rozhostiť pre nastávajúci veľiký zápas, keď sa vŕbal františkánsky fráter s kuklou na chrbte.

„Ponížené služby,“ hovorí s pokornými úklonkami, pozerajúc dychtively na prikrytý stôl, „od pána gvardiána. Dá porúčať seba i chudobný sbor otcov svätého Františka do panskej lásky.“

„Otcovia svätého Františka,“ pozrel Kobzay mrzute na frátra, „nech netučia svoje bruchá cudzími mozolmi. Onehdy som stretol dva vínom nahrúžené vozy pre kláštor. Inakší ľudia nevidia cez celé mesiace vína, a františkánovi musí pri každom obede a pri každej večeri stáť pred nosom holbička. Na to musí sa skladať obecenstvo.“

„Za to nech sa neráčia hnevať,“ odvetil pokojne fráter, navyknutý na také výjavy. „Dar prijímame s vďačnosťou, výčitky bez hnevu.“

Stál ešte pri dverách a vynímal zo širokého rukáva tabačnicu, aby dal smrknúť pánom, keď vkročil evanjelický študent a odporúčal do panskej lásky stravovňu, kde chudobní žiaci dostávajú obed zadarmo, alebo za lacnú cenu.

„Na vašu panslavistickú školu nedám ani babky,“ okríkol ho Kobzay.

„V našej škole,“ opravil ho študent, „prednáša sa všetko maďarsky.“

„Ale zato ste všetci panslávi,“ dupol Kobzay.

„Odkiaľže vychádzajú,“ primastil mu farár Čulík, „panslávi, keď nie z luteránskych škôl? Mládež ho pestuje sama medzi sebou. Leží to v povahe samej luteránčiny. Ako každý kalvín je už povahou svojou Maďar a vlastenec, tak každý luterán pansláv a zradca. Luteránsky som farár, ale pravdu vyznať musím. Každého luterána bez okolkov obesiť alebo podľa zákona spáliť. Luteráni comburantur.²⁷ Vo viere sme vrtkaví, ani von ani dnu, v národnosti panslávi.“

„Páni,“ vetí zarazený študent, „ja som rodený Maďar a slova slovenského neznám. Vy ma obviňujete z panslavizmu, inde mi zasa hádzu do očí, že sa v našej škole mládež slovenská národu svojmu úplne odcudzuje.“

„Nedám, nedám haliera na váš panslavistický ústav,“ triasol Kobzay rukou.

Vtom vstúpil muž tmavej plete, podobný Cigánovi. Širočizné čierne

24 Dva dni v Chujave

nohavice mal v čižmách, na bedrách červený pás, na prsiach otvorený lajblík, na pleciach plášť z belavého súkna, na hlave červenú čiapočku, aké nosia Srbi. Hovoril maďarsky veľmi plynne, ale nebolo mu možno rozumieť. Len toľko sa dalo poznať, že je turecký derviš a že zbiera v Uhrách milodary na mohamedánsku mečetu.²⁸²⁹

Čitateľ bude snáď myslieť, že tohto zbeha z Bosny vycítil Kobzay najväčšmi, ale stalo sa naopak. Práve tento surový paholčisko divého pohľadu, odniesol zlatovku, študent a fráter pošli s dlhými nosmi.

IX

Až po ich odplašení ponúkla mladá domová pani hostov, aby zaujali miesto pri stole. Oba pozerali s úľubou na jej vнадné, vyduťé prsia, ale ona len tak s boku škúlila i na veľiké nosisko i na zmrštenú tvár stydlivej Zuzanky. Ináč bývala veľiká koketa, keď hosť bol švárny mladý šuhaj, najmä keď mal hustú čiernu bradu. Ryšavé brady menej milovala, lež ani tie nezavrhlavce. Z jej detí každé malo iný výzor. Nebola ani tak ľúbezná, ako bývala, keď mala príjemnejších hostov. Preto i rozhovor bol nudný; spojený s nemilými prestávkami. Menovite stydlivá Zuzanka s malou tvárou zostal verným svojej povaha. Nepreriekol sám od seba slovíčka cez celý obed, i na otázky odvetil slovom. Ako sa má pani manželka? Dobre. Punktum.

Pán s veľikým nosom hovoril najviac s Kobzaym o veciach prísnych. Žaloval sa medziiným na drahotu dreva a Kobzay mu sľúbil, že mu dá priviezt päť siah.

Čo bolo čerstvej veselosti pri stole, to pochádzalo od všetečného Árpáda, ktorý vždy dačo hovoril, pýtal, so sestrami sa vadil, vidličkou po tanieri škrabal, nožom na poháre zvonil, nohami šibrinkoval, na stolec stával, chlebom do sestier a matky hádzal. Najväčší smiech vzbudil tento neposeda, keď riekol materi, poukázuc na nos shrbeného adjunkta: „Mama! Keby sme mali také uhorky.“ „Ej, Árpád, Árpád!“ pohrozila mu matka, „ty si mi prirodzupustilý.“ Ale pán s veľikým nosom sa rehotal: „Do toho môjho faľáka každý zabrdnúť musí.“ I večný mlčúch otvoril ústa na chlapcovu pochvalu: „Neobyčajný talent.“

Jednako prišlo vhod, že sa ozvala v pitvore harfa. „Muzika, muzika!“ tliaskaly rozpustilé deti. Árpád vyskočil na stolec a kázal mládencovi vpustiť muzikanta. „Už ho len vpust“, riekla i pani, „keď tento nezbedník tak pánovite to žiada.“

Vstúpil asi štrnásťročný mladík s harfou a jedno deväťročné dievča, deti tej ženskej, ktorá prosila v hostinci pri hradskej o dovolenie hrať večer komédiu. Bola to vdova. Jej muž sa zabil, spadnúc ako komediant s napätého povrazu. Biednica Česka potľkala sa teraz s troma deťmi na vozíku o jednom koni. Vo dne chodily deti po domoch s harfou, po večeroch hraly komédiu zčasti s pumprlíkmi, zčasti s fyzickými tajomstvami. A to je pritom

26 Dva dni v Chujave

divné, že i pieseň, ktorú pri harfe spievaly, i komédiu, ktorú hraly na divadle s pumpríkmi, složil podľa svojej skúsenosti vtipný mladík. Pieseň, ktorú so sestrou pri dverách spieval, táto, hľa, bola:

Dobre ľudom vo šťastnom
tom uhorskom kraju;
všetkého dosť, čo môže
žiadať duša, majú.

Aká hojnosť tu zrna,
vína i dohánu,
koní, volov, sviň, oviec
v tomto Kanaánu!

Všetko to sa mi ľúbi,
čo majú tí páni;
len ich spravodlivosti
nech mu Pán Boh chráni.

V posledných slovách ukryté žihadlo zbavilo deti o dar i obed, Kobzay zateremtettoval, pán s veľikým nosom ukázal prstom: „Von ich!“ Museli sa okamžite pratať, ba čelad' dostala rozkaz, zahuckať psov do nich. A škoda tak krásnych detí, ako to byly. Samý život a oheň ducha žiaril z ich útlých obličajov. Uvidíme ich ešte večer pri komédii. Panstvo sa potom zabávalo do konca obeda zas len medzi sebou.

X

Po obede doniesol richtár Hučko všetky Fujerove programy, ktoré len mohol sosbierať po obci, a tých päť zlatých, ktoré pán s veľikým nosom tak nástojčivo žiadal.

Nanešťastie vyznal, že to utrhol z tých päťdesiatich zlatých, ktoré akosi po biede vydrel na stavanie novej školy. Lebo stará klesala už pod bremenom liet na hromadu. Učiteľ nevedel nikdy, keď kročil do nej, či ešte z nej dakedy vyjde.

Myslí snád' čitateľ, že potom pán s veľikým nosom peniaze nevzal? Nielen vzal, lež i naložil ostro richtárovi, aby mu hneď a hneď priniesol i pokutu za chybné kôpky, tridsať zlatých a potom si to vybral od obce. A poslušný richtár učinil i to.

Zostalo mu už len pätnásť zlatých a tieto tiež našly cestu z mešca ešte toho dňa.

Doma už našiel dozorcú z berničného úradu,³² ktorý prišiel ohliadať zápisnicu, a újezdného lekára,³³ ktorý sa dostavil obzrieť deťom štepené sypanice. Obidvom dal po pár zlatých.

Hneď za nimi vrazil drzo do domu ten derviš, ktorého sme už v dome Kobzayovskom videli, vytiahol veľiký sväzok písem, drkotal plynne po slovensky, ale i tu tak, že mu nič nerozumeli. Len toľko sa dovŕpili z jeho posunkov, že sbiera na chrám jeruzalemský. Dal teda i jemu zlatku a vypravil s oklamcom i boženíka, aby ho vodil z dom do domu a pýtal na tak svätý cieľ všade po desiatniku.

Dostavil sa, aby celkom naprázdno z obce nevyšiel, i študent, sbierajúci na žiacku stravovňu milodary. Vyhodil i tomuto zlatku.

Tak sa stalo spravodlivosti na všetky strany zadosť, ale nová škola zostala v lese. Z päťdesiatich horko-ťažko sosbieraných zlatých zvýšily sa už len tri a znovu sa skladať sedliaci nechceli, lež písali márne inštanacie, na ktoré nikdy nedostali odpoveď.

To predvidel richtár a bol veľmi namrzený, že tak vygazdoval. Preto, keď videl oknom františkánskeho frátra, hodil klobúk o stôl: „Ešte i tohto čert nesie!“

Na jeho pozdrav: „Pochválen buď Ježiš Kristus,“ odvetil len cez zuby: „Až

na vecky.“ Poškrabal sa pritom za uchom a nechcel ani tabačku, keď fráter vyňal z rukáva svoju drevenú tabačnicu.

„Ste akýsi nevrlý, richtárko,“ pozrel mu fráter v oči.

„Som, lebo toľko musím dnes na všetky strany dávať, že sa mi až hlava krúti.“

„I pre mňa ešte nájdete dačo,“ klepol fráter prstom na svoju tabačnicu, „čo pán Boh požehnal, dajednu mladú húsku.“

„Vydochly nám,“ ozvala sa richtárka.

„Boh požehná druhý raz,“ potešil ju fráter. „Dajte mi aspoň ďalej odviezť, richtárko, čo som inde nakveštoval.“

„Niet koní doma,“ zmrštil tvár richtár, „všetky sú na paši.“

„Ale to už musí byť,“ postavil sa fráter.

„Tak hovoríte?“ postavil sa i richtár. „Danie i nedanie je len dobrá vôľa. A ja ani nevidím, čo tu hľadáte. My sme tu evanjelici, len dakolko sluhov máte tu katolíkov.“

„Danie,“ fráter na to, „je povinnosť kresťanská, ale dobrovoľná: odvezenie však nutná povinnosť richtárska. Vy ju plniť nechcete. Dobre! Zanechám vám tu všetku kveštu a idem povedať pánu gvardiánovi. Uvidíte, richtárko, čo z toho bude.“

S tým sa poberal k dverám. Richtárka mihala na richtára a klmala ho úsilne s hrobnými posunkami. Riekol teda richtár: „Už len zostaňte, pošlem po svoje kone.“

„A ja vám zrobím trochu praženice,“ dodala richtárka.

„No to je dobre a po kresťansky,“ pochválil ich fráter.

„Za ten čas idem ešte do daktorých úhľadnejších domov, keby sa svätá almužnička rozmnožila.“

XI

Len toľko, že odišiel fráter, tu vbehne prestrašená suseda. „Ach, richtárko, čiňte dačo, bráňte ma, chudobnú vdovu. Tu chodí akýsi obšitoš po dedine práve tak ako s exekúciou. Vybíl mi okno, že som mu nedala slaninu; a Boh môj vidí, že sama nemám ani kúštička. A tu vám ide sám,“ strhla sa, uvidiac ho oknom. „Je spitý ako hovädo a zlorečí ako zlý duch.“

„Hm, hm! Čakaj!“ krútil richtár hlavou. „Pozrieme si v oči.“

„Nenadrapuj sa s ním,“ krotila ho žena. „Taký zbeh bez očí je všetkého schopný. Podpáli nám dedinu. Dám mu groš, nech ide v čerty.“

„Daj,“ slovil richtár.

V tom vstúpi bez pozdravenia do chyže mladý a zdravý, vypasený muž s vojenskou čapicou na hlave, v otrhanom vojenskom kabáte. V ľavej ruke držal pár kurčiat, v pravej ohromný kyjačisko.

„Richtár,“ počne hrozive, „ja tejto dedine jej Boha a toho krvavého Krista. Vaši sprostáci nevedia, čo treba žobrákovi, ktorý slúžil cez dve kapitulácie cisára.³⁶ Ja vás naučím móresu, ja váš krst a vaše spasenie!“

Richtárka sa triasla, keď videla hrozivú tvár a zaťatú päšť mužovu. Núkala žobrákovi dva krajciare: „Nate, nate, idte s Bohom.“

Žobrák hodil peniaze o zem s takým novým zlorečením, ktoré už i maďarské hrozné kliatby ďaleko prevyšuje.

„A čože teda chceš?“ pristúpi richtár bližšie.

„Nočľah a mladú nevestu, ja tvojho richtárskeho popa,“ povrhol kurčatá.

„Toto mi richtárka upraží. Potom všetci z chyže von. Vyžieniem celú dedinu, ešte i toho starého Boha z neba.“

Tu richtára prešla trpezlivosť. Napred vychytil lotrovi kyjak, potom ho chopil ľavou rukou za prsia, pravou vyfliaskal po papuli, hodil o zem a tam jeho vlastným kyjakom omlátil. Žena, keď už natoľko prišlo, podala mu povraz. Tým poviazal oplana a tak vovliekol so sluhom do svinského chlieva a zaprel do rána. Bránil sa šelma slabo, lebo bol opilý a slabý je vždy, kto zle činí.

Richtárka zalamovala rukami, čo z toho bude? Ale nič nebolo. Keď ráno vypustil vytriezvelého tuláka, bol krotký ako baránok, ba ďakoval za naučenie. „Bodaj by som,“ riekol, „dávno bol natrafil na muža, nuž by drzost

30 Dva dni v Chujave

moja nebola vzrástla na zázraky.“ Tak bolo ráno, ale večer a cez noc div z rozumu nesišla zo strachu.

XII

Keď bedákala a nahovárala muža, aby sa vzdal toho nešťastného richtárstva, tu panský mládenec s rozkazom, aby sa richtár hneď a hneď dostavil do kaštieľa.

„Čo je zase?“ Hodil richtár klobúk. „V tom panskom dome pre mňa nikdy nič radostného. Vždy dávaj alebo slúž. Odišiel už ten s pán s veľikým nosom?“

„Odjachal,“ smial sa mládenec, „a hneď po jeho odchode zas pobil a povláčil gazdu ten bača, ktorý dostal palice.“

„Čo ma do toho?“ škrabal sa richtár za uhom. „Čo ma do panských bačov? Keď bola reč o richtárskej pláci, Kobzay sa osvedčil, že jemu nepotrebnou richtára; a teraz mi rozkazuje ako svojmu paholkovi. Viac slúžim panstvu, ktoré nič nedáva, než celej obci spolu, ktorá ma platí.“

„Panstvo vám dalo dve hromádky prútia,“ usmial sa šelmovský mládenec.

„Toho stračieho hniezda, v cene pár krajciarov?“ mrštil richtár rukou. „Za to mám sa nadrapovať s oželeným oplanom, odkiaľnoha, odkiaľruka, aby ma podpálil? Nemám dosť patálie so žobrákmi? I teraz som zmlátil jedného a zatvoril do svinského chlieva. Ktovie, čo i tá šelma vyvarí?“

„A bačovia,“ ozvala sa žena, „sú ešte nebezpečnejší, bo takí ľudia vedia všeličo, mávajú obcovanie so zlým. Mohol by nášmu statku porobiť, alebo nás o zdravie pripraviť, dáke vtedy, hostec na nás dopustiť. Nechod', starý!“ Mládenecovi dočítavala: „Čo richtárovi do panskej čeláde? Nech si tam robí pán so svojím bačom, čo chce. Povedzte, že richtár nepríde.“

Richtár však, po dlhom váhaní, pri všetkom ženinom plači predsa len posiel a poslal poviazaného baču s jedným chalupníkom do mesta.

Potrebných na to boženíkov musel vyhľadať v krčme. Bo celá Chujava teraz pila. Staré, mladé, mužovia, ženy boli v štyroch krčmách. Každá mala dosť hostí. Vo všetkých robili pijani lomoz, nedbajúc nič, že im zajtra budú vláčiť periny za dlžoby. Podivná je ľahkomyselnosť slovenského ľudu. Na kraji priepasti spieva, huláka, výska, ako kto sa rozumu pozbavil. Ktorí dostali palice, tí sa tým vystatovali ako hrdinstvom. Chlúbili sa, vysmievali jeden druhého, vtipkovali. Ľud uhorský stratil, bezprávnym s ním nakladaním, všetku ctižiadosť, všetku možnosť, tak ako všetok cit pre spravodlivosť. Na

32 Dva dni v Chujave

česť nič nedrží, na žiadnu spravodlivosť neverí.

Najviac pijanov bolo u Šofelesa pri kostole a u Čmuľa pri hradskej, bo u nich mali veľmi mnohí úver. Vstúpime do týchto chujavských kaviarní.

XIII

Krčma u Šofelesa bolo budovisko napoly rozvalené. Jedna polovica spadla vcele, druhá bola podopieraná zvonka, zdnuka. Na kraji a zo stien trčaly hnilé brvná. Slamená strecha bola pozalamovaná, deravá, okná malinké, nie jednaké, papierom pozalepované. Do pitvora a chyže viedly dvere vetché, nakrivené, cez vysočizné, dorúbané prahy. Na hlinenej podlahe plno dolín, ako čoby tam svine byly ležaly. Náradie poriedku a všetko vetché, porúchané, dlhý stôl a lavice nadmieru špinavé. Strach bolo vkročiť do tohto smradľavého brloha a predsa to bolo plné, ako nabité. Mužovia a ženy cítili sa tam veľmi dobre. Mnohé pijanice si tu hovely, keď mužovia ich pili v iných krčmách. Šofeles mal čo robiť za mrežami, odkiaľ i do pivnice viedly schody. S peniazmi sa, pravda, mnoho netrudil; narábal najviac len s kriedou.

Úver mal u neho každý, len trasúci sa na celom tele Lipnický darmo modlikal o holbičku. Šofeles mu vytýkal, že sa nedrží verne jeho, ale pije i po iných krčmách, a hovoril, že mu už nemá na čo dať. „Počkaj, žide,“ vychytil sa smädný pijan a odišiel.

Po chvíli sa strhol veľký rehot v krčme. Lipnický voviedol do chyže asi jednoročné, vychudnuté, strapaté žriebä. „No, dáš teraz pálenku, žide?“ zakričal víťazne do stredy chyže. „Tu ostatná srst z môjho domu. Ber, čerte, čo tvoje. Čo mi dáš za žriebä?“

„To nezaslúži hrst sena,“ smial sa Šofeles. „Nikdy z toho kôň nebude, bo je už zakrpatené.“ Naposledok ale predsa kúpil žriebä za päť zlatých.

Lipnický sadol si za špinavý stôl a pil. Prvé poháre vylial napoly, pokiaľ ich k ústam priniesol; pri ďalších prestala sa mu triasť ruka. Rozprával pritom, aký on bol pod panštinou gazda, aké mal kone, voly, kravy a klial tej slobode, ktorú vraj čert vymyslel.

„Šťastlivý si ty teraz človek,“ prekárал ho sused, „nepotrebuješ už ani psa ani mačku.“

„Ba, na mačku,“ smial sa Lipnický, „ešte mám potrebu. Žito vo dvoch korcoch mi ešte vždy leží v záčine nevymlátené. Treba myši od neho odháňať.“

„A prečo ho nevymlátiš?“

„Nemám čas, bo ma ustavične zaneprázdňuje tento prekliaty Šofeles. Keď ma nezroní jeho pálenka, musím mu drevo rúbať a iné služby konať. On teraz môj pán.“

Šofeles medzitým odčachroval žriebä. Náhle prešlo do jeho rúk, vychvaľoval ho, aký z toho bude kôň. Sedliak očankaný jeho rečami dal mu desať zlatých a žriebä odviezol domov.

Ako sa o tom doznela Lipnického žena, letela bez meškania, nie ochrániť posledný kus statočku, lež pomáhať ho prepíť. „A bodaj by teba, ty korheľ, ty márnokratník!“ postavila sa mužovi voči v letnici tak vetchej, že len pásy z nej visely a všade presvitaia košeľa. „Dievka ti na vydaj, deti nahé plačú od hladu a tys' ostatnú srst' vyviedol z chlieva, ty pijan. Ale neprepiješ, neprepiješ žriebä sám,“ tĺkla si pravou pästou na ľavú dľaň. „Keď ty piješ, i ja budem. Krčmár, holbu!“

„Tak dobre, moja drahá ženička,“ privinul ju k sebe Lipnický. „Nač nám to? Žriebä potrebuje žrať. Dogazdujeme. Vezmeme potom torbu na plece.“

XIV

Čoskoro zatriasol pijanmi úžasný výjav. Panský kováč, mladý muž, práve ako sa vyhol s pohárom, vyvrátil sa horeznačky a spadol s lavice na temeno. Z úst sa mu kydaly biele peny a šľahal v kotúčoch belavý plameň.

Obskočili ho s trepotom a krikom: „Pomáhajte, robte dačo, ľudia! Vody, vody!“ vrešťali jedni. „Sladkého mlieka!“ kričali druhí. Všetkého sa nešťastnému dostalo, ale to ešte viac napomohlo nezliečnosť. Darmo ho mykali, šklbali, za nos ťahali, prevaľovali — umrel.

Keď sa presvedčili o jeho smrti, naložili ho chlapi na dva drúky a niesli na takýchto nosidlách ako poraneného vojaka z bojišťa domov. Na jeden bok mu visela hlava, na druhý nohy. Tá i tieto sa kolembaly. Pijani vyšli všetci z krčmy za ním, bo pred krčmou sa strhol dojímavý vresk.

Pribehla kováčova manželka a vrešťala prenikavým hlasom na celú dedinu, trhajúc si vlasy a zalamujúc rukami: „Ach, ja nešťastná! Čo si teraz počnem s tými drobnými deťmi? Ach, vy korheli, bezbožní loptoši, vy ste mi ho zabili. Bol muž triezvy, keď sme prišli do tejto vašej Sodomy. Vy ste ho pokazili, bo nič bez tej ohyzdnej pijavy. Čo len jednu podkovu koňovi pribil, už ste ho vliekli na oldomáš. Tak sa stal pomaly korheľom, prepil i moje i svoje, nevytriezvieval. Strestal by vás Boh za vaše ohavné oldomáše. Prepadli by ste sa tu so všetkým činom!“ S takýmto nárekom a vykladaním sprevádzala kováčka mŕtveho muža domov.

Myslíte, že to dojalo pijanov, ktorí vyšli za ním z krčmy? že vstúpili do seba, pošli domov? Smiali sa, híkali, kliali, bo práve šiel bubnujúci komediant, ten mladík, čo tak nemilú pesničku zaspieval pánom v dome Kobzaych.

Kráčal na tak vysokých chodidlách, že ešte o hlavu prevyšoval slamené strechy chalúp. Na hlave mal vysokú, končistú čiapku, červený lajblík, nohavice dvojakej farby, v rukách bubon. Oznamoval, že predvečerom bude v hostinci pri hradskej ceste pekná komédia; kto ju chce vidieť, dá vstupného päť krajciarov.

„Boh by ťa strestal, tulák,“ ozvaly sa hlasy medzi pijanmi, „za päť krajciarov mám rumpel pálenky.“ Okrem detí a parobčiakov, pošli všetci nazpät do krčmy.

XV

Ešte viac pijanov bolo v tom takrečenom hostinci pri hradskej. Táto krčma bola aspoň celá, mala priestrannú chyžu pre pijanov. Títo ju zaujali celú, komedianti len jeden kút mali zastrený plachtami.

Medzi pijanmi viedol veľiké slovo palicovaný Kožuch. Hromžil na richtára, nadával mu do podliakov, zbabelcov, panských psov, ulíhavých pochlebníkov. Breše vraj len pánom, za sedliakov ústa neotvorí.

Sedliaci mu prisvedčovali a oškľbaný Humenský sa ozval: „Tak vám treba! Bo len toho chlapčiska ste chceli mať za richtára, ako by v celej dedine onakvejšieho človeka nebolo.“ Rozumel tým sám seba. Lebo mnoho si zakladal na svoje latinky, hoci sa ničím iným od sedliakov nedelil. Nenaučil sa zhola nič vecného a bol pritom nespoľahlivý galgan a hrdľáč bez cti. Preto sa sedliaci len usmievali, keď narážal na svoje richtárstvo, hoci na Hučku reptali.

Dostavil sa i tento, zčiasťky aby sa žajdlíčkom vína občerstvil po toľkých nepríjemnostiach, zčiasťky pre tú nastávajúcu komédiu.

Náhle vkročil, oboril sa na neho surový Kožuch: „Ty nie náš, ty panský richtár. My ťa platíme, pánom slúžiš. S pánmi držiš, nás v ničom nezastávaš.“ Richtárova odpoveď bola taká facka po rumennej, špiritusom blčiacej papuli, že klebetníka krv zaliala. A keď sa mu chcel nanosiť do vlasov, lapil ho richtár za pačesy, hodil o zem a hodne, hodne opalicoval. Neborák ochranca spravodlivosti mal teraz nielen hnáty poznačené, lež i ramená a chrbát.

Nikto potom sa viac neopovážil trieť richtárovi chren pod nos. Pijani reptali len na panskú spravodlivosť.

Prišla reč i na pravotu s panstvom o lesy. Bučak si vykrútil fúzy: „Čo to za prekliatu robotu? Všade dostávajú obce koľko-toľko toho lesa, len my nič.“ „Ani ho nedostaneme,“ ozval sa učený Humenský, „pokiaľkoľvek nevystrojíme vyslanstvo k samému cisárovi do Viedne. Od pánov nemožno nadiť sa spravodlivosti, bo vrana vrane oko nevykole.“

„A kto pôjde s vyslanstvom?“ tázali sa sedliaci, ktorým sa návrh ľúbil.

„Nuž ja,“ ponúkol sa fúzatý Bučak. „Ja viem, kde je Viedeň i kde cisár pán bývajú. Stál som neraz šilboch v zámku ako granatier³⁷ i videl som pána

cisára.“

„I môj kôň bol vo Viedni a videl pána cisára,“ protirečil s úšklabkom Humenský. „Ty vieš len: ‚Hapták!‘“³⁸

„Čo? Teda ja kôň?“ skríkol zúrivo Bučak, a do Humenského.

Boli by sa lapili, keby nebol vskočil medzi nich učiteľ, ktorý tiež prišiel vypiť oldomáš na vyhratú pravotu. „Oba ste mi kmetrovia,“ čítka ich, „dajte si pokoj. Počujte ma, ja vám dačo poviem, som starý človek. Škoda vám hrdlovať sa pre nič. Vo Viedni nikdy nikomu nič nenasúdili, ani nenasúdia. Skúsil som to už. Odoberú ti tam Nemci, smejúci sa z teba, tú prosbu, a tá bude skorej doma, než vyslanstvo, a to v rukách tých pánov, na ktorých žaluješ. Títo potom odpíšu hore, že prosebníci sú nepokojní mätežníci, nemajú pravdu, že ich len daktorí popudzovatelia poburujú. Radšej to dať advokátovi, čo by sa tam daromne stroвило. Všetko behanie do Viedne bolo vždy a zostane márnym. To vám povedám ja, starý muž.“

„Dobre hovoril učiteľ,“ riekol richtár. „Rozumne,“ prisvedčili i mnohí iní a za dobrú poradu prisúdili hneď rectorovi dve hromádky prútia z lesa, ktorý dostanú. Ale farárovi, tomu panskému potrimiskovi, nedajú nič.

„Vy činite tak,“ ozval sa richtár, „ako ten šuster v kalendári. Zazrúc oknom na ulici tučného brava, mlsol: ‚Eh, žena, čiže by sme jedli jaternice, keby sme takéto hovädo zaklali!‘ ‚Ale veru tento kujon by ti ich nejedol,‘ ukázala majstrová na učňa. ‚Čo?‘ priskočil majster k chlapcovi, ‚teda ty nechceš jaternice? Budeš dobrý? Budeš dobrý, ty výberník? Budeš jaternice jest?‘ vyobšival ho remeňom. Tak práve i vy robíte teraz.“

XVI

Pri smiechu, ktorý z toho povstal, vstúpil neogabaný Zajac, obyčajný bajazzo v dedine. Mládež ho hneď obhľkla a Zajac im rozprával, ako obyčajne, o svojich podivných skúsenostiach a hrdinských činoch v Bombardii.

Včely tam, vraj, ako u nás ovce.

„A úle?“ tázal sa Pelechavý, ktorý mal síce sklenku pred sebou, ale nepil, len sa usmieval pod nosom.

„Len také ako u nás.“

„Akože teda vojdú?“

„To je ich vec,“ zarehotal sa husár, „ja tvojho Boha! Prečo nepiješ ako druhý poctivý človek? ja tvojho Krista! Keby som ja mal, čo ty, nechodil by som v takých poplátaných plundrách, ani v takom ošumelom klobúku. Kúpil si ho kdesi od žobráka, ty skupáň. Nerobil by som nič, len by som si ľahol v pivnici horeznačky pod sud a tak by mi musel točiť krčmár do gamby tokajčinu. Ale ty si skrbec, ty by si obehol nahý za krajciar dedinu, ja tvoj huncútsky križ!“

„Drž ten svoj rozpustilý pysk, neplecha!“ odvrkol Pelechavý.

„Drž ty!“ rúbal ďalej do neho Zajac, „ty, čo si roj so stromu ukradol a panskú sypareň ozbýjal. Ty, boháč, chodíš po nociach vypásať so statkom úrody chudobných ľudí. Na, tu máš! Pi z môjho, pľuhák, keď svoj krajciar tak ľutuješ.“

„Daj mu pokoj,“ zamiešal sa Kožuch. „On zbiera, aby odkúpil od Kobzayho sedliacke osminy.“

Smiech bol všeobecný, sklenky sa prázdnil, žid ich naplňoval, husár luhal ďalej.

Pri spomienke makarónov rozprával, že sú to hlísty na sedemdesiat siah dlhé. Kupujú sa na lakte. Jediaci len rozčeperí nohy, otvorí ústa a hlísta mu sama beží dolu hrdlom. Kofa meria laktom a keď je dosť, hlístu nožnicami prestrihne.

Zamilovala sa do neho jedna talianska grófká. „Hneď, ako som pricválal do dvora, počala mihať. ‚Ej, bistú Bohu,‘ mlsla, ‚to je parobok. Niet mu páru vo svete!‘ Ako som skočil s koňa a oddal ho sluhovi, ‚nechže sa páči,‘ podala

mi ruku a viedla ma popod pazuchu. Po dobrej večeri dala mužovi písanú podušku a novú sivú gubu pod pec na lavicu. ‚Tu,‘ pohladkala ho, ‚spi a buď ticho, aby sa pán husár neprebudili.‘ Mne hodila na stred chyže otep slamy. V noci slyšal gróf šepot. ‚Erža!‘ zakašľal, ‚ten husár šepce s tebou.‘ ‚No veď šepce.‘ ‚Prečo mu nepovieš?‘ ‚Povedz mu ty, ak vieš uhorsky.‘ Ráno pohádzal všetkých svätých do čiapky a pošľapal nohami, vyjmúc len svätého Antona, aby aspoň jeden zostal na plemä.“

„A ako to bolo s tým Napoleonom?“ zavrátil ho parobok s takým perom za klobúkom ako metla.

„Nuž ľa! Keď už nás toľko nápastovali ti Francúzi, radili sa pán cisár s denerálmi, koho by poslať k tomu Napoleonovi s klobúkom udereným za ucho? Tu všetci, že veru len Zajaca, bo on je prvý hrdina. Sadnem teda na koňa a hajde do Parízu! Koňa si priviažem o plot. Hneď príbehne cisárovná a prinesie mi v zápone ovsu. Potom beží do kuchyne a navarí mi takých pirohov so sekanými hruškami, že ste jakživ takých nevideli. Boly vám ako hodné krpce. Ledva som vpratol z nich poldruha. A byly, prisahám bohu, tak masné, že sa mi loj tak lial dolu bradou ako Áronovi. Roztopila na to sedem funtov lojových sviec, aby to už len dobré bolo. Nahotvila mi i hriateho s husiou masťou a na cestu napiekla pagáčov so škvarkami.“

„A Napoleon čože?“

„Hja! Potľapkal ma po pleci: ‚Drusa môj vďačný! Takýchto husárov mi jeden regiment a zaujmem hračkou celý svet, pokorím všetky národy.‘ A tak ma, nech som dobrým, vystískal a vybozkával ako dáku paničku.“

„Ale pokoj či dal?“

„Ako by nie na moje slovo? Dal mi i desať groší na pálenku, aby som len nahováral pána cisára a deneráľov, aby ticho boli a mlčali, až si vezme, čo mu úhodno. Lebo ostril si zuby na tú našu Bombardiu, z ktorej nás potom vybombardoval, strela v jeho zauchouderený klobúk. Dosť sme sa ohliadali, či sa nezjaví dakde dajeden kozák, ale svet je nevďačný. My sme pomáhali na Kryme Francúzom biť Moskál'ov a nevďační Moskáli neprišli nás teraz brániť. Nech im taká bude poctivosť.“

Keď sme nemali čo vopchať do papule, tu zase všetci len na Zajaca. Vezmem si teda jednu škadronu a idem rekvirovať, ako sa vojenským menom nazýva brať čo zapatříš a nezaplatíš. Ale ja som to nepotreboval. Francúzi práve viezli na mnohých vozoch celé imanie olúpenej dediny, ako by tu našej Chujavy, lenže by sa tu veľmi neobrali. To, reku, dobre, tí rekvirovali pre

nás. ‚Utekajte!‘ zarevem na nich, ‚lebo keď nie, my zutekáme.‘ A mojim chlapom rozkážem: ‚A tak!‘ a hybaj na Francúzov. Títo, náhle vyrozumeli, že ja tam, tak pádili na zlomkrky do svojho tábora nazpät, že tieň až o polhodiny dobehol za nimi. Všetku lúpež zanechali nám.

Pri tom všetkom vojdeme do olúpanej dediny. Tam ti nájdem jedného chlapa v červenej košeli. Spal na slnci ako prasatá cez poludnie. ‚Kto to?‘ tážem sa sedliakov, stojacich tam so složenými klobúkmi. ‚Garibaldi,‘ odvetia. ‚Čit, reku, znám toho kujona, čo buky a jedle preskakuje ako Jánošík.‘ Vytiahnem remeň z nohavíc a pristúpim k nemu: ‚Ivan, ty spíš a ja sa trudím, viažem ťa.‘

Mal som pod sebou i jedného denerála. Tento vyňuchtal kdesi vajcia a nabral plné vrecká. ‚Čo to máte?‘ tľapnem ho po vrecku. ‚Okovaná strela, pán denerál! Vy ste museli mať veľký strach. Leje sa vám dolu plundrami.‘

„A že si nebol ranený v žiadnej bitke!“

„Lebo som mal rozum. Lapol som každú guľku do hrsti. Mával som ich plné vrecká. Jedna mi padla i do oka, ale mi ju po patálii vylízala stará Cigánka.“

„Ty si veľký luhár,“ vytrel si Bučak fúzy.

„Ba vy ste veľkí blázni,“ smial sa husár. „Tomu tak sa má rozumieť ako tomu nápisu na banknotách, že môžu byť každú hodinu vymenené za striebro, alebo prípovedi o rovnoprávnosti všetkých. Idže, bo ťa kopnem! To je tá povestná rovnoprávnosť.“

Tu vstúpila s veľkou pokorou tá obstarná, chudobne odetá Češka, ktorá bola ráno prosila richtára o dovoľenie hrať predvečerom komédiu. „Prosím ponížene,“ hovorila, držiac v ruke tanier, „nech ráčia, vaše milosti, zaplatiť po päť krajciarov, lebo komédia sa započne. Komu sa neľúbi, nech ráči ísť von.“

„Čo? Von?“ ozval sa úškl'abne na oba lakte podoprený Kožuch. „Tu je krčma. Ja tu sedím. Kto mi rozkáže? Krčma je pre každého.“

„Ale nie divadlo,“ odvetila ženská. „Prosím o päť krajciarov, alebo von.“

„Čo s tým von?“ osopil sa na ňu i divý Bučak. „Koho ty tu vyháňaš, ty kurva, beštia, fl'andra? My tu doma, vy len takí tuláci.“

„Ja som poctivá vdova, živím sa počestným umením,“ riekla pokojne žena. „Ale vy, páni, ste akísi surovci. Ta sa mi zdá, že som prišla medzi divých ľudožrútov. Keď slovo cti a ľudskosti nemá k vám prístup, obraciam sa na pána predstaveného obce. Prosila som o dovoľenie hrať, a dali ste mi ho; učinite teda teraz po práve, richtár.“

„Ja nechcem byť divákom zadarmo,“ slovil richtár, „bo viem, že ani títo ľudia z povetria nežijú.“ A aby zahanbil iných, vrhol prvý do taniera desaťkrajciarnik. Našli sa okrem neho ešte desiati, ktorý vystreli ruky a dali po päť krajciarov. Ostatní osvedčili sa divo, že nič nedajú.

„Tak teda von!“ zdvihol richtár palicu a vyhnal surovcov. Hra sa započala pre jedenástich divákov.

Bola to komédia s mravným zameraním, složená samým mladíkom a potrebám ľudu vcele primeraná. Predstavovalo sa v nej nešťastie pijana a jeho rodiny. Naposledok ho unáša čert zaživa. Ale neborák básnik–herec nadarmo pracoval. I tých desať jeho divákov len surovosti vyvádzali, kričali, vreštili, hovorili hlúpstva, keď sa zjavily figúry. Môžeme si predstaviť, s akou ochotou hral.

Ale hral predsa, až sa rozletely dvere a vhrnula sa jedným nezastaveným prúdom surová háveď. Vtedy herec dal konať jednej figúre posunky, ktoré uhádnuť musíme zanechať čitateľom, a potom spustil oponu.

Chachot bol veľký, ale komediantom nešlo do smiechu, keď sa doznali, čo sa povodilo vonka. Suroví paholci prekotili, polámali vozík a koňa priviazali vo vozárni zadkom k žľabu.

To vzbudilo v komediantovi múdru myšlienku. „Buď ticho,“ riekol materi, keď plakala, zalamovala rukami. „To nič nespomôže.“ Sám vojdúc do chyže, riekol: „Počujte len, dobrí ľudia! Kto z vás videl koňa, ktorý má hlavu tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlava?“

„A ty si videl?“ tázali sa pijani.

„Nielen, že som videl, i ukážem vám takého, ak zaplatíte po desať krajciarov.“

To už bolo dačo iného, ako komédia s pumperlíkmi. Každý chcel vidieť tak divného koňa. Ktorí sami nemali, požičali si a predsa dali po desiatich krajciaroch.

„Už sme zaplatili všetci. Kde je kôň? Kde je kôň?“

„Poďte,“ odviedol ich komediant do vozárne, „pozrite na toho koňa. Ten má hlavu tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlava. Či nie?“ Pijani sa až váľali od smiechu a nezávideli komediantom desať krajciarov.

To je len škaredý deň v Chujave.